

رپرتاژ جالبی از بنای آستان قدس رضوی

خوابی که اسکندر دید و تعبیری که

ارسطو کرد

تبارك الله از این روضه همایون فر که برقرار دو جهان است نژداهل نظر

میکویند اسکندر کبیر بعد از آنکه ایران را پی سپر غارت و
ویرانی کرد و آهنگ هندوستان نمود در رسیدن بخراسان نزدیک شهر
طوس خرگاه برپا کرد هنگام شب خوابی هولناک دید و صبحگاه که
تعبیر آنرا از ارسطو وزیر و معلم دانشمند خود پرسید او اظهار کرد در
این سرزمین شخص نام آوری مدفون خواهد شد این اولین و باستانی
ترین روایتی است که ذکر شده است و معلوم نیست درستی و نادرستی
این خبر تا چه اندازه باشد. شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

در بنای آستان قدس رضوی تاریخچه چهار بنای دیگری که بیشتر نزدیک
بدرستی است اینست که بعد از آنکه در اواخر سال ۲۰۲ هجری قمری
که حضرت علی ابن موسی الرضا (ع) بوسیله مامون مسموم گردید و
و در نزدیکی قریه سناباد مدفون شد تا اواسط قرن چهارم هجری
قمری و تا زمان دیاله آل بویه که از ۳۲۰ تا ۴۴۷ هجری قمری
حکمرانی داشتند آرامگاه امام تامن الحجج (ع) بعلت

تعصب امر او حکام ایران زمین در مذهب سنت و نفوذ بیحد خلفای
عباسی و با برجائی آنها در این کشیش توسعه و تشکیلات مفصلی پیدا
نکرد بلکه این امرای آل بویه بودند که از یکطرف با خلاصی که از خلفای
عباسی در دل داشتند دست بساختن قبه و بارگاهی در آرامگاه حضرت

علیاحضرت ملکه ثریا پهلوی هنگام اهداء نشان یکی
از شخصیت های ورزشی

رضازدند که آن هم متاسفانه بوسیله سبکتکین سزگ دودمان سلسله
غزنوی بنا بر تعصب پیجیدی تا که در مذهب سنت داشت ویران
کردید.

محمود پسر سبکتکین بعلت خوابی که دیده بود بوسیله معتز این
مسمود حاکم اودرنیشابور مجددا خرابیهای پدر را جبران نمود و
بنای آرامگاه را بشکلی غیر از آنچه امروز برپا است بنیان کرد اما
این بنا برای دومین بار بوسیله ترکان غز که کینه خاصی نسبت باهل
تشیع داشتند ویران شد

کمی بعد از این پیش آمد موجباتی پیش آمد که سلطان سنجر
دستور بنیان بنای مناسبی داد واجمال موضوع اینست که پسر سلطان
بعلت ابتلای بمرض غیر قابل علاج چدام بدستور پزشکان .مالج در

اقطار و اکناف کشور بسیر و سیاحت پرداخت و در ورود بخراسان نزدیکی شهر طوس روزی بشکار مشغول گردید و آهوئی را که تعاقب مینمود به بنای مخروبه آرامگاه حضرت داخل شد و فرزند سلطان بمنظور تعاقب شکار آنچه نهیب براسب زد آن اسب قدم بدرون این آرامگاه ویران نگذاشت شاهزاده رنجور و افسرده دل از صاحب قبر پرستش کرد و بعد از آنکه جلالت قدر شخص مدفون بر او معلوم شد برای درمان خود باین استان پناهنده گردید و در زمانی اندک تندرستی خویش را بازیافت و بیاس نهایت آن مقام از پدر خود در خواست ساختمان مناسبی بر آن درگاه کرد سلطان سنجر نیز بوسیله شرف الدین ابوطاهر قمی حاکم نیشابور تقاضای پسر را اجابت نمود و قبه و بارگاه باشکوهی در حدود سالهای ۵۲۰ تا ۵۲۵ هجری قمری در آن برای سومین بار برپا کرد.

در بین سالهای ۶۱۷-۶۱۹ هجری قمری این بنا نیز مانند هزاران بنای معمر و آباد بی سیر خرابی و نهیب و غارت مغول های خون آشام قرار گرفت و با خاک یکسان گردید.

در خلال سنوات ۷۰۳ تا ۷۱۶ هجری قمری سلطان محمد الجایتو مشهور بخدا بنده که خود از ایلخانان شیعی مذهب مغول بود بنای اصلی حرم مطهر را با وضع متناسبی برپا کرد و بدستور او قبه ای بر روی مرقده بنیان کردند تا اواخر قرن دهم هجری قمری در بنائی که سلطان محمد الجایتو سراپا کرده بود تغییر عمده ای پیدا نشد و بهمان صورت اولیه باقی بود اما پیرامون مرقده مطهر ساختمانهای فرعی دیگری در اواخر دوره تیموریان و در خلال سنوات ۸۰۶ تا ۸۶۰ هـ - ق بهمت بلند والای گوهرشاد آغاز و چه بنا ایمان و منبع الطبع شاهرخ ابن تیمور برپا شد.

تعمیر و مرمت و توسعه و تذهیب ابنیه آستان قدس رضوی بطور اساسی در زمان سلاطین صفویه شروع شد که بعلمت تعصب پیچیده مذهبی و هلاقه قلبی که بآستان اجداد طاهرین خود داشتند و هم بعلمت رعایت دقیق نکات سیاسی و اساس مملکت داری آنی از این مهم فرو گذاری نکردند چنانچه شاه طهماسب صفوی که بین سالهای ۹۳۰ -

علیاحضرت ملکه نریا پهلوی هنگام تماشای صحنه‌ای از لباس زنان ایران از قرون ۱۳ هجری تا حال که در کاخ ایضاً ترتیب داده شده بود

۸۹۵ هجری قمری سلطنت میکرد و شهر مشهد را توسعه داد کنید مطهر را با آجرهای پلاستی و گلدسته جنب آنرا ساخت و روی مرقد مطهر پوششی از طلا نصب نمود.

شاه عباس کبیر نیز در توسعه و تعمیر این بناهای مقدس فروگذار نکرد چنانکه علاوه بر تزیین و تهنهیب بناهای داخلی حرم مطهر صحن عتیق را از طرف شمال توسعه داده و ایوان عباسی را در شمال و همچنین سردرهای دخولی و خروجی را در مشرق و مغرب صحن مذکور بنیان نمود.

نادرشاه افشار و فتحعلیشاه قاجار نیز این ساختمانها را توسعه دادند چنانکه گلدسته پلاستی شمال صحن عتیق بوسیله نادرشاه و صحن جدید بدستور فتحعلیشاه قاجار بر پا گردید ناصرالدین شاه نیز سعی بلیغ در تزیین و تعمیر این ابنیه معمول داشت عمارت فعلی کتابخانه و

موزه استان قدس رضوی که از شاهکارهای معماری در ادوار اخیر محسوب میشود در زمان اعلیحضرت رضاشاه پهلوی و بدستور آن فقید سعید بنیان شد.

اینک بطور تفکیک سابقه اجمالی و تاریخی هر یک از بناهای استان قدس رضوی را با شرح وضع فعلی آن بنظر خوانندگان گرام میرسانیم.

ابنیه آستان قدس رضوی

حرم مطهر - چنانکه اشاره شد طرح اولیه این بنای شریف در قرن هشتم هجری و بدستور سلطان محمد الجایتو از ایلخانان شیعه مذهب مغول ریخته شد و کاشی کاری و تکمیل و تزیین آن در ادوار تیموریان و صفویه و قاجاریه صورت پذیرفت.

بنای اصلی حرم مطهر تقریباً مربعی است بابعاد ۸۰ در ۸۰ متر که آرامگاه حضرت رضا (ع) مجاور ضلع غربی آنست تمام دیوارهای حرم مطهر با کاشیهای نفیس و معرق و کتیبه‌هایی بخط ثلث و نسخ مزین شده یا تذهیب گردیده است کتیبه‌ها مشتمل بر آیات قرآن و یا اشعار و قصایدی است که بوسیله ملك الشعراهای آستان قدس انشا شده است در بالا ازاره حرم مطهر قصیده‌ای نقر گردیده که اثر طبع دبیرالملك فراهانی و بخط حسینقلی خوشنویس و بمطلع زیر است:

تبارک الله اذ این روضه همانون فرم آسانی
که بر تراز دو جهان است نزد اهل نظر

در مسجد بالا سر حضرت که محراب و دیوارهای آن بالا با بهترین و گرانبهارترین کاشی معرق تزیین گردیده. قصیده‌ای اثر طبع سرخوش هروی بمطلع زیر مسطور است:

اندرین رخشنده منظر و ندرین فرخنده مسکن
کامده است آرامگاه مظهر لطف مهین

گنبد مطهر

که بر روی آرامگاه بنیان شده است ارتفاع آن از سطح زمین بیست و شش متر است و همانطور که اشاره شد در زمان سلاطین صفویه بخصوص در زمان شاه عباس اول تذهیب شده است.

علیاحضرت ملکه اثریابهلوی بهنگام افتتاح در مانگاه اثریابهلوی

شاه عباس در بیست و پنجم ذیحجه سال ۱۰۰۶ هجری بقصد رفتن هرات و گوشمالی ازبکان وارد مشهد شد و بعد از برکشت باصفهان بنا بندریکه قبلا برای شکست ازبکان نموده بود در سال ۱۰۰۹ هجری مجددا و پیاده بمشهد آمد و در همین سفر بود که بتعمیرات اساسی بعضی از ابنیه استان قدس رضوی از جمله توسعه صحن عتیق از طرف مغرب و شمال صحن و همچنین تذهیب گنبد مطهر و ساختن ایوان عباسی و سردرهای ورودی و خروجی صحن پرداخت دور تا دور قبه منوره کتیبه ای بخط علیرضای تبریزی که بعدها بنام علیرضای عباسی معروف گردید حاکی از مراتب وفا و اخلاص مسطور است.

دارالحفاظ

این بنا در قسمت جنوبی حرم مطهر و محل تجمع قراء قرآن است. اصل بنا در سالهای ۸۲۰ تا ۸۲۵ هجری بدستور بانوی فاضله و با ایمان گوهر شاد آغا زوجه شاهرخ ابن تیمور بنیان شده است در دوره ناصرالدین شاه سلطان مراد میرزای حسام السلطنه آئینه کاری آنرا تکمیل کرده است در اداره دارالحفاظ قصیده معروف قآنی با مطلع زیر نوشته شده است:

در زمان ناصرالدین شاه شهنشاهی که هست

موزه استان قدس رضوی که نه فک در مطبخ احسان اومشنی رماد

دارالسیاده

دارای دودرودی از صحن عتیق و مسجد گوهرشاد است این بنا نیز از آثار خیر گوهرشاد آغا است در زمان شاه صفی بعثت حدوث زلزله مختصر ویرانی در آن بهم رسید و مرمت شد در زمان ناصرالدین شاه تزئین و آئینه کاری گردید که آنهم در سنوات اخیر خراب شد و فعلا مرمت و آئینه کاری مجدد آن بصورت زیبایی در شرف اتمام است در ازاره این بنا نیز قصیده ای انسرطبع صبوری ملک الشعرای استان قدس رضوی پدیرشادروان ملک الشعرای بهار بمطلع زیر نوشته شده است:

در گهی کابینه اش آئین عرش کبریا است

قدسیان را بردش پیوسته روی التجا است

دارالسعاده

تقریبا در قسمت شرقی آرامگاه حضرت و بنائمی است که از ایوان طلای صحن جدید داخل آن می شوند ساختمان این بنا مربوط بدوره قاجاریه و منسوب به اللهیارخان آصف الدوله است و بعدا بوسیله میرزا علی اصغر خان آتاپک صدر اعظم ناصرالدین شاه تزئین و آئینه کاری شد و شرح آن در قصیده ای به مطلع

حبذا دار همایون سعادت دستور
مراحبا کاخ ملک منظر خورشید ظهور

در ازاره دارالسعاده مسطور است

دارالضیافه

در قسمت شمال غربی صحن جدید و از بناهای دوره قاجار است و علاوه بر آنکه آرامگاه بعضی از رجال علمی و شخصیت های خراسان است محل انعقاد مجالس دینی نیز می باشد. لغز آتش همی در دنیا به

صحن عتیق

در شمال و شمال غربی آرامگاه حضرت قرار گرفته است طول

آقای علاء وزیر دربار شاهنشاهی و سفیر کبیر ژاپن

آن ۹۳ و عرض آن ۶۵ متر است نصف جنوبی این بنای باشکوه بین سالهای ۸۷۵-۹۱۱ هـ - ق بدستور امیر علیشیر نوایی وزیر دانشمند سلطان حسین بایقرا از دودمان امیر تیمور گورکانی ساخته شده است و (ایوان طلای نادری) نیز در این قسمت است نصف شمالی صحن و عتیق و سردرهای ورودی و خروجی آن و همچنین ایوان عباسی همان طور که اشاره شد بدستور شاه عباس کبیر بنیان شده است.

گلدسته‌ها

گلدسته جنوبی و جنب کتبد مطهر در زمان شاه طهماسب صفوی ساخته شد و روی آن تذهیب گردید و بر روی آن آبه شریفه «ان الله يمسك السموات والارض» مسطور است
گلدسته شمالی و جنب ایوان عباسی بوسیله جهانکشی افشار نادرشاه ساخته شده است.

سقاخانه طلائی

بدستورچانکشای افشارنادرشاه بین سالهای ۱۱۴۴-۱۱۴۵ هـ - ق ساخته شده و سنک مرمر آن نیز بدستور این پادشاه ازهرات آورده شده است این سقاخانه دارای موقوفات عمده ای بوده است که شرح و مقدار و جزئیات و مصرف آن در وقفنامه ای که درسال ۱۱۴۵ هـ - ق بدستورنادرشاه تنظیم شده و فعلا در کتابخانه آستان قدس رضوی ضبط است تشریح گردیده است.

صحن جدید

بطوریکه در قسمت تاریخ مشهد اشاره شد بدستور فتحعلیشاه (۱۲۱۴-۱۲۵۰ هـ-ق) ساخته شده است طول آن ۷۸ و عرض آن ۵۳ متر است درسال ۱۲۷۲ هـ-ق بدستور محمد شاه تکمیل و درسال ۱۲۹۶ زمان سلطنت ناصرالدین شاه تزیین گردید.

موزه آستان قدس رضوی

که مشتمل بر صحن و عمارت موزه و کتابخانه و تالار تشریفات و آرامگاه شیخ بها است این بنا در جنوب شرقی جرم مطهر واقع است ساختمان آن از سال ۱۳۱۴ هـ-ق بدستور اعلیحضرت رضاشاه پهلوی آغاز و درسال ۱۳۲۱ هـ-ق خاتمه پذیرفت اصل بنا دو طبقه است که در قسمت شمال شرقی آن کتابخانه و در شمال غربی آن تالار تشریفات واقع است در ساختمان باشکوه این بنا سنک مرمرهای نفیس و ذیقیمتی بکار برده شده است تالار تشریفات به پذیرائی شخصیت های برجسته کشور و انعقاد مجالس و جشن های مذهبی اختصاص دارد برای کسب اطلاعات بیشتر و جامع تر بکتاب راهنمای موزه مراجعه شود.

مقبره شیخ بها

شیخ بهاالدین عاملی که بروایتی سال ۹۵۳ هـ-ق در شهر بعلبک متولد گردید

بایران آمد و بعدا نزد پدرش حسین ابن عبدالصمد حارث همدانی و در پناه پدیده الله یزدی بفرار گرفتن علوم عصر خود از قبیل فقه - فلسفه -

اعلیحضرت همایون شاهنشاهی هنگام اعطای نشان با آقای نامجو

منطق علم الرجال پرداخت و بواسطه تبحر در علوم مذکور بدستگاه شاه عباس کبیر راه یافت و عز و تقریبی بیحد پیدا کرد و به منصب شیخ-الاسلامی که مهمترین و با نفوذترین مقام علمی و معنوی و دینی عصر بود نائل گردید در سال ۱۰۳۱ هـ.ق در اصفهان فوت کرد و بنا به وصیتش نعش را بمشهد حضرت رضا آورده در قرب جوار آن حضرت دفن نمودند.

بنای اولیه آرامگاه اومستطیلی بطول ۲۸ و عرض ۱۷ متر بوده است در روی قبر او صندوقچه ای چوبی بود و سنگ مرمر آرامگاه او سلسله انساب او را تا حارت همدانی مشخص میسازد هنگام ساختمان موزه مقبره شیخ بها از صورت اولیه خود خارج و بوضع آبرومند فعلی با کچج بری و آئینه کاری نفیس بنیان شد.